

1. ÜNİTE — DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ

A. DEMOKRASİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. Demokrasi Kavramı ve Temel İlkeleri

- **Demokrasi:** Yunanca *demos* (halk) + *kratos* (iktidar/yönetim) kelimelerinden gelir. **Halkın yönetimi** demektir.
- Egemenliğin kaynağı **halktır**. Halk yönetime doğrudan veya temsilcileri aracılığıyla katılır.
- Demokrasi yalnızca seçim değil, aynı zamanda **hak, özgürlük, eşitlik, hukuk ve katılım** anlayışıdır.
- **Halk egemenliği:** Yönetme yetkisinin halka ait olmasıdır.
- **Seçme ve seçilme:** Halkın yöneticilerini belirlemesi ve yönetime aday olabilmesidir.
- **Hukukun üstünlüğü:** Yönetenler dâhil herkes hukukla bağlıdır.
- **Eşitlik:** Herkes hukuk ve haklar karşısında eşittir.
- **Özgürlük:** Başkasının haklarını ihlal etmeden özgür davranabilmektir.
- **Adalet:** Hak ve hukukun hakkaniyetli uygulanmasıdır.
- **İnsan onuru:** Her insanın sırf insan olduğu için sahip olduğu vazgeçilmez değerdir.
- **Çoğulculuk:** Farklı görüş ve yaşam biçimlerinin birlikte var olabilmesidir.
- **Katılım:** Vatandaşların karar süreçlerine dâhil olmasıdır.
- **Kuvvetler ayrılığı: Yasama + yürütme + yargının** farklı organlarca kullanılmasıdır.
- **Şeffaflık:** Yönetimin faaliyetlerinin açık ve izlenebilir olmasıdır.
- **Hesap verebilirlik:** Yöneticilerin kararlarından sorumlu olmasıdır.
- **Anayasa:** Devletin yapısını ve temel hakları güvence altına alan temel hukuk metnidir.
- **Çok partililik ve sivil toplum,** farklı görüşlerin örgütlenmesini ve yönetime katılımını sağlar.
- **Laiklik,** devlet düzeninin dinî otoriteden bağımsız işlemesi ve din-vicdan özgürlüğünün korunmasıyla ilişkilidir.

Öz:

Demokrasi = Halk egemenliği + seçim + hukuk + hak ve özgürlükler + eşitlik + çoğulculuk + katılım

2. Demokrasi Çeşitleri

Doğrudan Demokrasi

- Halk kararları **temsilci olmadan kendisi** alır.
- Tarihsel örnek: **Antik Atina**.

Yarı Doğrudan Demokrasi

- Temsilciler yönetir ancak halk bazı konularda doğrudan karar verir.
- Araçları: **Referandum, halk vetosu, halk girişimi, temsilcilerin azli**.
- Önemli örnek: **İsviçre**.

Temsilî Demokrasi

- Halk egemenliğini **seçtiği temsilciler** aracılığıyla kullanır.
- Modern devletlerde en yaygın demokrasi biçimidir.
- Türkiye bu sistemin örneklerindendir.

Temsilî demokraside başlıca hükûmet sistemleri:

Parlamentar sistem – Başkanlık sistemi – Yarı başkanlık sistemi – Meclis hükûmeti sistemi

Cumhuriyet ≠ Demokrasi

- **Cumhuriyet:** Devlet başkanlığının kalıtsal olmamasıyla ilgili rejim biçimidir.
- **Demokrasi:** Halk egemenliği, katılım, haklar, özgürlükler ve hukukla ilgilidir.

Ezber:

Doğrudan → Halk

Yarı doğrudan → Halk + temsilci

Temsilî → Temsilci

3. Antik Yunan'da Demokrasinin Doğuşu

- Demokrasi ilk önemli uygulamalarından birini **Atina polisinde** bulmuştur.
- **Polis:** Şehir devleti.
- **Demos:** Halk/yurttaş topluluğu.
- **Agora:** Toplanma ve tartışma meydanı.
- **Ekklesia:** Halk meclisi; yurttaşlar doğrudan katılır ve karar verirdi.
- **Bule:** 500 kişilik meclis; Ekklesia'nın gündemini hazırlar, bazı yönetim işlerini yürütürdü.
- **Kura:** Bazı kamu görevlerinin belirlenmesinde kullanılırdı.
- **Ostrasizm:** Tiranlaşma tehlikesi görülen kişinin **10 yıl sürgün edilmesi** uygulamasıydı.
- **Ostraka:** Ostrasizmde isimlerin yazıldığı çanak-çömlek parçaları.
- **Metek:** Atina'da yaşayan fakat siyasal hakkı bulunmayan yabancı.

Atina demokrasisinin sınırlılığı:

Kadınlar, köleler ve yabancılar siyasal haklardan yararlanamıyordu.

Düşünürler:

- **Sokrates:** Yönetim **bilgi ve erdem** gerektirir.
- **Platon:** Aşırı özgürlüğün düzensizliğe, ardından **tiranlığa** dönüşebileceğini savundu.
- **Aristoteles:** Yönetimleri ortak yararı gözetip gözetmemelerine göre değerlendirdi.
Krallık ↔ Tiranlık
Aristokrasi ↔ Oligarşi
Politeia → karma/dengeli yönetim

Öz:

Atina = Doğrudan katılım + Ekklesia + Bule + kura + ostrasizm; ancak sınırlı yurttaşlık.

4. Türk Devletlerinde Kurultay

- **Kurultay:** Eski Türklerde devlet işlerinin görüşüldüğü **danışma ve karar meclisidir**.
- **Toy** ve **kengeş** adları da kullanılmıştır.
- **Kağan, hatun ve devlet ileri gelenleri** katılırdı.
- Savaş, barış, yönetim ve devletin önemli meseleleri görüşülürdü.
- **Hatun**, devlet yönetiminde ve kurultaylarda önemli bir konuma sahipti.
- Kurultayın temelinde **danışma ve istişare** anlayışı bulunurdu.
- Kurultay, bazı durumlarda hükümdarın kararlarını etkileyebilir ve **tahta çıkacak kişinin belirlenmesinde** rol oynayabilirdi.
- **Töre:** Devlet ve toplum hayatını düzenleyen geleneksel hukuk kurallarıydı; kağan da töreyi dikkate almak zorundaydı.
- **Bilge Kağan'ın** bazı önerilerinin kurultay tarafından uygun görülmemesi, meclisin etkisine örnektir.
- Kurultay **modern anlamda demokratik parlamento değildir**; ancak danışma, katılım ve hükümdarın yetkisinin sınırlandırılması bakımından demokratik unsurlar taşır.

Ezber:

Kurultay = Kağan + Hatun + Devlet ileri gelenleri + Töre + İstişare

Çok Kısa Genel Özet

Demokrasi → Halk egemenliği

Doğrudan → Halk karar verir

Yarı doğrudan → Halk + temsilci

Temsilî → Temsilciler karar verir

Atina → Ekklesia + Bule + Agora + Ostrasizm

Atina'nın eksiği → Kadın, köle ve yabancıların siyasal hakkı yok

Kurultay → Danışma ve karar meclisi

Töre → Kağanı da bağlayan geleneksel hukuk